

TERRA SIGILLATA DE LA TIBISCUM – IMPORTURI DE
LA *IANVARIVS I* ȘI *REGINVS I* DE LA RHEINZABERN

Marinela Trăilă Țundrea

Cuvinte cheie: *terra sigillata*, ceramică, atelier

Key words: *terra sigillata*, pottery, workshops

Abstract: *At Tibiscum were discovered 12 terra sigillata vessels from the workshops of the founder potters of Rheinzabern pottery center, Ianvarivs I and Reginvs I. The vessels were dated during Antoninus Pius and Marcus Aurelius reign. The large quantity of vessels from the beginning of Rheinzabern activity, comparing with others forts and cities from roman Dacia, can be justified by the fact that Tibiscum it's situated close to the Danube. It is possible that Tibiscum may be a redistribution center for Rheinzabern pottery.*

Rheinzabern sau *Tabernae Rhenanae* este un burg situat în Bavaria renană, pe malul stâng al Rinului. Atelierele de la Rheinzabern au fost semnalate încă din 1531. În perioada 1825-1863, au fost descoperite 77 de cuptoare de olar rotunde și 36 de cuptoare rectangulare cu țigle¹.

Cronologia absolută a atelierelor de la Rheinzabern nu este pe deplin stabilită, deși W. Ludowici și, ulterior, H. Ricken și Ch. Fischer² au stabilit un excelent corpus al motivelor ornamentale ale meșterilor de aici. Lipsa unei cronologii absolute duce la o nesiguranță în ceea ce privește datarea sigilatelor produse la Rheinzabern³. Problema clasificării temporale a atelierelor de la Rheinzabern a fost pusă de H. Ricken încă din 1942⁴. În 1943, apare prima lucrare a lui Heinrich Ricken despre meșterii de la Rheinzabern. În 251 de tabele sunt prezentate poansoanele a 90 de meșteri/grupuri de vase, începând de la *Ianvarivs I* până la *Severianvs-Gemellvs*. În 1958, Ricken moare și îi lasă lui Ch. Fischer un document pregătit pentru tipar, legat de atelierele de la Rheinzabern⁵. Următoarele generații de cercetători au crezut că

¹ Dechelette 1904, p. 210-211

² Ricken, Fischer 1963

³ Isac, Rusu, Băluță 1979, p. 232

⁴ Laser 1998, p. 13

⁵ Bernhard 1981, p. 79

Ricken a ordonat poansoanele de la Rheinzabern după un anumit criteriu, iar acest criteriu trebuie să fi dus la o clasificare temporală. Stabilirea unei cronologii absolute pentru Rheinzabern a fost îngreunată de faptul că numeroase vase sigilate au rămas nepublicate, nu li s-a păstrat stratigrafia și nu au fost datate cu monede⁶.

Charlotte Fischer a arătat că producția de la Rheinzabern a început în anii 140 p. Chr.⁷ sau 150 p. Chr., când și-au deschis atelierele *Ianvarivs I*, *Reginvs I* și *Firmvs I*, meșteri din Gallia de Est⁸. Pentru acești meșteri, Rheinzabern avea o poziție mult mai avantajoasă față de Dunăre, spre deosebire de Heiligenberg și Ittenweiler⁹.

În a doua jumătate a secolului II p. Chr., vasele de la Rheinzabern au devenit o importantă concurență pentru produsele din Gallia de Est¹⁰.

În perioada Antoninus Pius-Commodus, vasele de la Rheinzabern circulă în paralel cu sigilatele din Gallia centrală: la *Abodiacum-Epfach*, vasele de la Rheinzabern se găsesc, în stratigrafie, alături de vase din Gallia centrală sau din cea estică¹¹. Aceeași alăturare de vase de la Lezoux și de la Rheinzabern, mai ales în perioada războaielor marcomanice, se observă și în Panonnia¹².

Înspre mijlocul secolului III p. Chr., începe declinul atelierelor de la Rheinzabern¹³. Unii cercetători consideră că producția de la Rheinzabern a încetat sau s-a restrâns considerabil în jurul anului 230 p. Chr., în urma distrugerii atelierelor de către barbari. Totuși, un număr considerabil de sigilate a fost datat în prima jumătate a secolului III p. Chr. și chiar în al treilea sfert al acestui secol¹⁴.

Exportul de *terra sigillata* de la Rheinzabern a fost direcționat cu precădere spre Germania Inferior și provinciile dunărene. Producția de la Rheinzabern este reprezentată printr-un număr important de piese în castelele de pe *limes*-ul germanic. Numărul mare de vase descoperite aici arată un trafic comercial intens și faptul că sigilatele au fost produse la Rheinzabern un timp îndelungat. Este posibil ca atelierul de la Rheinzabern să monopolizeze piața de sigilate în ultimul sfert al secolului II p. Chr.¹⁵, dar și în secolul III p. Chr. în Germania Inferior, Raetia, Norricum, și în nordul Panoniei¹⁶. Încetarea exportului este pusă în legătură cu încetarea producției în 275 p. Chr. posibil datorită plăților întârziate de incursiunile barbarilor la vest de Rin și în Gallia de Est¹⁷.

⁶ Bernhard 1981, p. 80

⁷ Fischer 1968, p. 323

⁸ Fischer 1968, p. 323; Bjelajac 1990, p. 36; Laser 1998, p. 13.

⁹ Karnitsch 1971, p. 38

¹⁰ Laser 1998, p. 10

¹¹ Walke 1964, p. 48

¹² Gabler 1987, p. 75

¹³ Laser 1998, p. 13

¹⁴ Isac, Rusu, Băluță 1979, p. 232

¹⁵ Biegert, Lauber 1995, p. 556

¹⁶ Laser 1998, p. 15

¹⁷ Bernhard 1981, p. 90; Laser 1998, p. 13

În provinciile dunărene, vasele de la Rheinzabern au ajuns începând de la jumătatea secolului II p. Chr., când atelierile rivale din Gallia centrală au intrat în declin¹⁸. Exporturile în zona Dunării încep să scadă mai ales după invazia daco-sarmată din anii 236-238 p. Chr¹⁹.

Pe baza ștampilelor studiate și a ornamentelor stilistice, s-au identificat 90 de ateliere – meșteri și grupe de vase ale producătorilor de *terra sigillata*. O grupare a meșterilor este realizată de H. Bernhard; vasele din grupurile Bernhard I-III au caracteristici stilistice comune, dar elementele decorative sunt degenerare la grupa III²⁰.

Meșterii *Ianvarivs I* și *Reginvs I* fac parte din grupul Bernhard I și au cele mai timpurii decorații în relief de la Rheinzabern. Ei au produs vase de forma Drag. 18/31, 27, 35/36 și primele forme Drag. 32²¹. Sfârșitul activității grupei I coincide cu începutul activității grupei Ib, adică în jurul anului 180 p. Chr²².

Importuri de la *Ianvarivs I* și *Reginvs I* la Tibiscum ***Terra sigillata* cu decor în relief**

Ianvarivs I

Fragmentele nr. 1-4

Un vas²³ prezintă ca decor Minerva cu scut rotund, un războinic-vizitativ cu doi cai, o panteră spre dreapta, o panteră mică spre dreapta, rozete cu șapte puncte și frunze ca elemente de decor secundar. Al doilea vas prezintă ca decor o panteră spre dreapta precum și o panteră mică. De asemenea, un fragment de vas ce are ca decor un cerb pășind spre stânga, o pasăre în zbor spre dreapta, o pasăre în zbor spre stânga și două tipuri de arboreide aparține stilului lui *Ianvarivs I*. La *Ianv(arivs)* se păstrează organizarea metopică a decorului, după cum se observă la vasul nr. 4, când aranjarea decorului se face după principiul potrivit căruia fiecărei figuri îi corespunde o metopă. Acest ultim fragment a fost descoperit împreună cu un vas din Gallia centrală.

Minerva cu cască cu penaj, scut rotund, lance torsadată este utilizată în

¹⁸ Gabler 1987, p. 75

¹⁹ Gabler 1987, p. 88

²⁰ Laser 1998, p. 14

²¹ Bernhard 1981, p. 86

²² Reuter 2005, p. 214

²³ Mulțumesc d-nei prof. univ. dr. Doina Benea pentru bunăvoința de a-mi oferi spre studiu fragmentele de *terra sigillata* de la Tibiscum, din Muzeul Banatului, Muzeul Caransebeș și CSIATim.

decorarea vaselor de la Graufesenque, în perioada Nero-Vespasian, Domitian²⁴. De aici, este preluată și utilizată ca motiv decorativ și la Lezoux²⁵. Minerva, în *interpretatio gallica*, este îmbrăcată cu o rochie lungă, ține în mâna dreaptă o lance lungă pe care se și sprijină, iar în mâna stângă are un corn al abundenței, a cărui extremitate se sprijină de pământ, evocând astfel fecunditatea²⁶. Apare, mai apoi, în Gallia de Est, pe vasele lui *Cirivna* de la Heiligenberg²⁷.

Minerva este preluată pe *terra sigillata* de pe monedele din timpul lui Claudiu. Apare pe monede și în perioada Vespasian-Hadrian, iar pe ceramica sigilată va fi din nou la modă din perioada Titus-Domitian²⁸, până în perioada antonină târzie²⁹.

Războinicul vizitiu poate fi de fapt, o interpretare a lui Sol în bigă, nud, cu *hlamida* zburând în spatele umerilor, coroană cu raze pe cap, doi cai în galop. Apare la Lezoux, la *Bvtrio* și *Libertvs*³⁰. Motivul Sol, Iupiter, Apollo în car cu o pereche de cai apare și pe un pandantiv sigilat la Lezoux, la *Bvtrio*, *Doecvvs*, *Pvgnvvs*, *Avitvs-Vegetvs*, *Sacer*. Poansonul este utilizat la început de către meșterii de la Lezoux și va fi preluat apoi de către meșterii de la Blickweiler și Rheinzabern³¹.

Pantera este un motiv decorativ vechi, apărând încă din timpul lui Augustus pe vasele de la Arezzo³². Pantera spre dreapta apare pe decorurile de la Graufesenque, în perioada Nero-Domitian, dar și pe vasele de la *Natalis* și *Germani. Ser*, din centrul de la Banassac, în perioada Nerva-Traian³³. Pantera mică spre dreapta este preluată probabil de la Lezoux, aici fiind folosită de *Doecvvs*³⁴. Panterele, caracteristice atelierului lui *Ianvarivs I* de la Rheinzabern, sunt utilizate și la Heiligenberg, de către *Ianv(arivs)*, dar și la Madeleine, unde, de altfel, a lucrat și *Ianv*³⁵.

Arboreidele, sunt, la origine, creația meșterilor din Gallia de Sud. Au fost foarte răspândite pe vasele Drag. 29 și primele forme Drag. 37³⁶. Decorul vegetal a ieșit din modă în perioada de producție a atelierelor din Gallia centrală, care produc, în principal, vase cu figuri umane sau animale. Meșterii din Gallia de Est, care s-au

²⁴ Balsan, Vernhet 1971, p. 83, nr. 1 și 2

²⁵ Oswald 1964, Pl. VIII, 126

²⁶ Duchatel 1970, p. 291

²⁷ Ricken, Fischer 1963, M 29

²⁸ Lafon 1979, p. 36

²⁹ Oswald 1964, Pl. VIII, 126

³⁰ Dechelette 1904, p.15, nr. 58-60

³¹ Vertet 1967, p. 306

³² Vertet 1962, p. 353

³³ Pinon 1965, p. 109 și urm.

³⁴ Vertet, Pic 1961, p. 41

³⁵ Ricken, Fischer 1963, T 41, T 47

³⁶ Hermet 1934, p. 63

inspirat din decorurile Galliei sudice, au readus pe vasele sigilate mai multe tipuri de arboreide³⁷.

Ianvarivs este cel mai timpuriu meșter de la Rheinzabern, el începându-și activitatea la Heiligenberg în timpul lui Hadrian. A lucrat și la Madeleine, iar la Rheinzabern și-a început activitatea în timpul lui Antoninus Pius. Folosește decorul cu metope, dar și unele motive vegetale inspirate din sudul Galliei³⁸. Pe formele Drag. 18/31, 27 și 33 de la *Ianvarivs* apar ștampile de la *Nivalis*, *Ivventvs*, *Novanvs*, *Reginvs*, *Placidvs* și *Micco*³⁹.

Olarii cu numele *Ianvarivs* mai sunt întâlniți și în alte centre de producție de *terra sigillata*. Un *Ianvarivs* apare pe un vas Consp. 22.5, descoperit în villa împărătesei Livia, la Prima Porta, Roma, datat 10 a. Chr-15 p. Chr.⁴⁰ Un *Ianvari(v)s I* a lucrat la Lezoux în perioada Domitian-Traian⁴¹ și/sau în a doua jumătate a secolului II p. Chr.⁴².

La Regensburg, vasele 37 de la *Ianvs I* de la Rheinzabern se datează 140/150-170/180 p. Chr.⁴³, la Straubing, în perioada 140-180 p. Chr.⁴⁴, iar la Novae, în epoca Antoninilor⁴⁵. Vase din seria I și II de la *Ianvs* au apărut în săpăturile de la Rheinzabern și Germania alături de 95% vase din Gallia centrală și de la Heiligenberg, vase de la *Cirivna* și un foarte mic procent de vase de la Rheinzabern⁴⁶.

Un vas cu ștampila IANVF a fost descoperit la Potaissa și este datat în perioada Marcus Aurelius-Commodus⁴⁷.

Datarea pe care o propunem pentru vasele lui *Ianvarivs I* descoperite la Tibiscum este: 150-180/ Antoninus Pius-Marcus Aurelius.

Fragmente de vase în stilul lui *Ianvarivs* și *Reginvs* – nr. 5 și 6.

Vasul nr. 5 are ca decor un iepure spre dreapta. Este descoperit în vicus și poate fi atribuit atât lui *Ianvarivs I*, cât și lui *Reginvs I*. Același tip de poanson este utilizat și de decoratorii care au lucrat în aceeași perioadă cu *Ianv I* și *Reginvs I*, *B. F. Attoni* și *Cerialis*, dar și de meșteri mai târzii, *Ivlivs II-Ivlianvs I*⁴⁸.

³⁷ Oswald, Pryce 1966, p. 141

³⁸ Walke 1965, p. 31

³⁹ Bernhard 1981, p. 91

⁴⁰ Klynne 2001, p. 225

⁴¹ Lombard 1972, p. 153

⁴² Piboule 1977, p. 134, nr. 28

⁴³ Lange 1992, p. 169

⁴⁴ Walke 1965, p. 31

⁴⁵ Dimitrova Milceva 2000, p. 61

⁴⁶ Gimber 1999, p. 384

⁴⁷ Cătinaș 2004, p. 85

⁴⁸ Ricken, Thomas 2005, T1 și urm.

Vasul nr. 6 are ca decor o frunză cu 5 lobi, și un arc segmentat⁴⁹. Decorul este utilizat de *Reginvs I* și *Ianvarivs II*⁵⁰.

Pentru *Ianvs I*, *Avitvs* și *Reginvs*, Th. Fischer fixează un *terminvs ante qvem* anii 170-175 p. Chr⁵¹.

Pentru aceste vase propunem o datare generală: Antoninus Pius-Severi.

Reginvs I

Fragmentele nr. 7-11

Stilului lui *Reginvs I* îi aparține un vas ce are ca decor un vultur spre stânga, o pasăre mică spre stânga, un păun spre dreapta și o frunză. Un fragment cu o acvilă spre stânga și o rozetă cu șapte puncte, descoperit în *vicus*, clădirea XII, aparține, de asemenea, stilului lui *Reginvs I*. Vulturul spre stânga, ce devorează un iepure, apare și în atelierile Galliei estice – la *Ianv I* de la Madeleine, la *Satvrninvs-Satto* și *Cibisvs*⁵². Un alt vas, datat de către D. Isac în perioada Antoninilor⁵³, are ca decor un arc decorat cu incizii, cu ornament în formă de frunză dublă la capăt și linii despărțitoare segmentate oblice este caracteristic lui *Reginvs I*. Acestui decorator îi mai pot fi atribuite un vas cu ove și o rozetă cu șapte puncte, descoperit în *vicus*, clădirea III și un alt fragment de vas cu o păuniță spre dreapta și o pasăre mică spre stânga.

Reginvs I, colegul lui *Ianvarivs I*, și-a început activitatea în 140 sau 150 p. Chr., la înființarea primelor ateliere la Rheinzabern⁵⁴. La fel ca și *Ianvarivs I*, meșterul *Reginvs I* utilizează figuri mici, gladiatori sau *putti* în medalioane⁵⁵. Un meșter omonim, *Reginvs*, a lucrat la Lezoux și Lubié în perioada Domitian-Antonini⁵⁶.

Un vas de la *Reginvs I*, descoperit în canabele de la Aquincum, este datat în perioada 150-170/178 p. Chr.⁵⁷, iar în castrul de la Künzig, vasele lui *Reginvs I* apar în perioada 150-180 p. Chr.⁵⁸.

Un vas în stilul lui *Reginvs I* a fost descoperit la Romula, un altul în Oltenia. Tot în Oltenia a fost descoperit un vas caracteristic atât pentru stilul lui *Reginvs*, cât

⁴⁹ Gruia 1995, p. 90

⁵⁰ Ricken, Fischer 1963, p. 73

⁵¹ Fischer 1990; Gimber 1999, p. 391

⁵² Lutz 1968, 95, A14

⁵³ Isac 1981, p. 110

⁵⁴ Bernhard 1981, p. 87; Bjelajac 1990, p. 194

⁵⁵ Karnitsch 1971, p. 39

⁵⁶ Lombard 1972, p. 156

⁵⁷ Lebegyev, Marton 2003, p. 135

⁵⁸ Fischer 1985, p. 265

și pentru stilul lui *Ianvarivs I*⁵⁹. Două vase de la *Reginvs I* și *Ianvarivs II* apar la Porolissum⁶⁰. Un fragment de la *Reginvs I* a fost descoperit la Acidava și este datat Antoninus Pius-Marcus Aurelius⁶¹.

Datarea propusă pentru vasele de la Tibiscum în stilul lui *Reginvs I* este: 150-180/ Antoninus Pius-Marcus Aurelius.

***Terra sigillata* lisă**

Fragmentul nr. 12

Un fragment de vas, descoperit la Tibiscum, în *vicus* militar, clădirea X, curtea B1N; 1-1,10 m, prezintă ștampila de fund...VAR...⁶², care poate fi întregită cu numele lui IANVARIVS de la Rheinzabern. În curtea B1N, la -0,85m, a fost descoperit un antoninian de la Salonina (260-268)⁶³. Este posibil ca vasul să provină din seria a doua a lui *Ianvarivs*, deoarece seria I nu se mai produce după războaiele marcomanice sau poate fi un vas din prima serie, păstrat un timp mai îndelungat. D. Gabler consideră că *Ianvarivs II* – grup Bernhard IIIa nu mai produce după 240 p. Chr.⁶⁴ Este posibil ca activitatea grupei III să continue până în 260/270 p. Chr.⁶⁵.

Un vas cu ștampila IANV(ARI)VSF a fost descoperit la Romula. Autorii menționează faptul că vasul ar putea fi atribuit atât centrului de la Lezoux, cât și celui de la Rheinzabern⁶⁶.

Concluzii

La Tibiscum, au fost descoperite 12 fragmente de vase *terra sigillata*, provenite din atelierele meșterilor fondatori ai atelierelor de la Rheinzabern, *Ianvarivs I* și *Reginvs I*. Vasele pot fi datate în perioada Antoninus Pius-Marcus Aurelius. Sigilatele pot proveni dintr-un eșantion mult mai mare, care se îndrepta înspre clientela din provincia Dacia. Numărul mare de vase de la primii meșteri de la Rheinzabern, comparativ cu alte așezări ale provinciei Dacia, se poate explica prin apropierea Tibiscum-ului de Dunăre și prin faptul că exporturile de la Rheinzabern au fost direcționate în special spre provinciile dunărene. Este posibil ca la Tibiscum să fie chiar un centru de redistribuție a mărfii de la Rheinzabern spre așezările și castelele Daciei romane.

⁵⁹ Popilian 1976, p. 168

⁶⁰ Isac, Gudea 1980, p. 200

⁶¹ Popilian, Ciucă 1993, p. 40

⁶² Bona, Petrowszky, Petrowszky, Rogozea 1982, p. 197, nr.6

⁶³ Bona, Petrowszky, Petrowszky, Rogozea 1982, passim

⁶⁴ Gabler 2002, p. 251

⁶⁵ Fischer 1990, p. 49

⁶⁶ Popilian, Ciucă 1988, p. 78

Catalog****Terra sigillata* decorată în relief**

1. Tibiscum, fără context stratigrafic, Drag. 37, 1. ove (Ricken, Thomas 2005, T3, 8, 9a,b, 11a,b)-IANV I, 2. Minerva cu scut rotund (Ricken, Thomas, 2005, T 8, 9, Ricken-Fischer 1963, M 29)- IANVARIS I, IANV I, COBNERTVS I, CERALIS I, II, IV, ARVERNIVS-LVTAEVVS, COMITIALIS II, LVCANVS, VERECVNDVS I, motivul este preluat de la Lezoux (Oswald 1964, Pl. VIII, 126) și este utilizat și de CIRIVNA de la Heiligenberg, 3. războinic-vizitiu cu doi cai (Ricken, Thomas 2005, T 8,1, Ri-Fi 1963, M 162)- IANVARIVS I, IANV I, motivul este folosit și la Madeleine, 4. panteră spre dreapta (Ricken, Thomas 2005, T 7,3, Ricken-Fischer 1963, T 41)- IANVARIVS I, IANV I, PVPVS-IVVENIS II, IANV de la Heiligenberg, 5. panteră mică spre dreapta (Ricken, Thomas 2005, T 9, 18, Ricken-Fischer 1963, T 47)-IANVARIVS I, IANV de la Heiligenberg, La Madeleine, 6. trunchi de copac (Ricken-Fischer 1963, P 6)- IANVARIVS I, IANV I, CERALIS I, II, III, IV, V, LVCANVS, 7. rozetă cu 7 puncte (Ricken, Thomas 2005, T 5,1, Ricken-Fischer 1963, O 42)-IANVARIVS I, IANV I, REGINVS I, IANV I de la Heiligenberg, La Madeleine, 8. frunză (Ricken, Thomas 2005 T 9,20, Ricken-Fischer 1963, P 47)- IANVARIS I, IANV I, COBNERTVS I, CERALIS I, II, IV, V, ARVERNIVS-LVTAEVVS, COMITIALIS I, II, BELSVS I, IANV de la Heiligenberg, La Madeleine, MB, nr. inv. 7563/5. Inedit

Rheinzabern, stilul lui IANVARIVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

2. Tibiscum, fără context stratigrafic, Drag. 37, 1. ove (Ricken, Thomas, 2005, T3, 8, 9a,b, 11a,b)-IANV I, 2. panteră spre dreapta (Ricken, Thomas, 2005, T 7,3, Ricken-Fischer 1963, T 41)- IANVARIVS I, IANV I, PVPVS-IVVENIS II, IANV de la Heiligenberg, 3. panteră mică spre dreapta (Ricken, Thomas, 2005, T 9,18, Ricken-Fischer 1963, T 47)-IANVARIVS I, IANV de la Heiligenberg, La Madeleine, poate proveni din același vas ca și nr. 1, MB, nr. inv. 7563/12. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui IANVARIVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

3. Tibiscum, fără context stratigrafic, Drag. 37, 1. ove (Ricken, Thomas 2005, T 1,8) 2. cerb pășind spre stânga (Ricken, Thomas 2005, T 1,8, Ricken-Fischer 1963, T 76)- IANVARIVS I, B. F. ATTONI, CERALIS I, IV, V, BELSVS I, REGINVS II-VIRILIS, LVCANVS, 3. pasăre în zbor spre dreapta (Ricken, Thomas 2005, T 6,7,

*numărul de ordine din catalog corespunde cu numărul imaginii

Ricken-Fischer 1963, T 252)- IANVARIVS I, IANV I, COBNERTVS I, IANV de la Heiligenberg, La Madeleine, 4. pasăre în zbor spre stânga (Ricken, Thomas 2005, T 2,13) 5. arboreide (Ricken, Thomas 2005 T 2, 13, T 7,2,4,5, Ricken-Fischer

1963, P 47, P 90)- IANVARIS I, IANV I, COBNERTVS I, CERALIS I, II, IV, V, ARVERNIVS-LVTAEVVS, COMITALIS I, II, BELSVS I, IANV de la Heiligenberg, La Madeleine, 6. frunză dublă ornamentală (Ricken-Fischer 1963, P 140)-IANVARIVS I, IANV I, COBNERTVS I, MB, nr. inv. 7563/19. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui IANVARIVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

4. Tibiscum, cercetări 1995, SII, c.9, -1,20 m, Drag. 37, decor cu rozete și figuri umane identic cu Ricken, Thomas 2005, T 1,4a,5,6; descoperit împreună cu un vas din Gallia centrală, CSIATIM, nr. inv. 66/1995. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui IANVARIVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

5. Tibiscum, vicus, c. 7-8 S/0-1 V, -1,40 m, Drag. 37, 1. iepure alergând spre dreapta (Ricken, Thomas 2005, T 1,7, T 12,5, T 46,1b, T 207,1F)-IANV I, REGINVS I, poansonul mai este utilizat și de B. F. ATTONI, IANV II, CERALIS I, IVLIVS II-IVLIANVS I și meșterii de la Madeleine, CSIATIM, nr. inv. 54/1995. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui IANVARIVS I, REGINVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

6. Tibiscum, fără context stratigrafic, Drag. 37, 1. frunză cu 5 lobi (Ricken-Fischer 1963, P 73)-REGINVS I, IANVARIVS II, 2. arc segmentat.

Rheinzabern, stilul lui REGINVS I, IANVARIVS II, Antoninus Pius-Severi

Bibliografie: Filip 1995, 90

7. Tibiscum, fără context stratigrafic, Drag. 37, 1. vultur spre stânga (Ricken, Thomas 2005, T 12,12, Ricken-Fischer 1963, T 203a, Oswald 1936-1937, Pl. LXXXIII, 2158)- REGINVS I, B.F.ATTONI, 2. pasăre mică spre stânga (Ricken-Fischer 1963, T 245)- IANVARIVS I, IANV I, COBNERTVS I, CERALIS I, II, II, IV, V, COMITALIS II, PERPETVVS, 3. păun spre dreapta (Ricken, Thomas 2005, T 12,1b, Ricken-Fischer 1963, T 229, Oswald 1936-1937, Pl. LXXXVII, 2366)- B. F. ATTONI, MAMMILIANVS, FIRMVS II, IVSTINVS, PVPVS, REGINVS I, II, IVLIVS, ATTILVS, 4. frunză (Ricken, Thomas 2005, T 12,2a,b, 3, Ricken-Fischer 1963, P 24)- REGINVS I, MB, nr. inv. 8427. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui REGINVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

8. Tibiscum, vicus, clădirea XII, c. 8-9, -1,10 m, Drag. 37, 1. Ove, 2. acvilă spre stânga (Ricken, Thomas 2005, T 16,2F, Oswald, 1936-1937, Pl. LXXXIII, 2158)-REGINVS I, B.F. ATTONI, 3. linie perlată cu rozetă din 7 puncte (Ricken, Thomas 2005, T 16,14, Ricken-Fischer 1963, O 42)-IANVARIVS I, IANV I, REGINVS I, IANV I de la Heiligenberg, La Madeleine, CSIATIM, nr. inv. 33/1995. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui REGINVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

9.a,b. Tibiscum, fără context stratigrafic, Drag. 37. 1. Ove (Ricken-Fischer 1963 E 1, Isac 1981, pl.I,6)-B.F.ATTONI, CERIALIS, I, IV, V, ARVERNIVS-LVTAEVVS, COMITALIS I, BELSVS I; 2. arc decorat cu incizii (Ricken-Fischer 1963 KB 119, Isac 1981, pl.I,6)- REGINVS I; 3. ornament în formă de frunză dublă la capăt (Ricken-Fischer 1963 P 153)-REGINVS I. Linii despărțitoare segmentate oblice.

Rheinzabern, stilul lui REGINVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

Bibliografie: Isac 1981, 110

10. Tibiscum, vicus, clădirea III, SI/1999-prelungire 1996-1997, carou 3, adâncime 1,60-1,70m, Drag. 37, 1.ove (Ricken, Thomas 2005, T 15,8, Ricken-Fischer 1963, E 63) – REGINVS I; 2. rozetă cu 7 puncte- IANVARIVS I, REGINVS I (Ricken, Thomas 2005, T15,8, Ricken-Fischer 1963, O 42); CSIATIM, nr. inv. 147/1999. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui REGINVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

11. Tibiscum, fără context stratigrafic, 1. păuniță spre dreapta (Ricken, Thomas, 2005, T 12,1b), pasăre mică spre stânga (Ricken, Thomas, 2005, T 12,2b)-REGINVS I, MB. Fără număr de inventar. Inedit.

Rheinzabern, stilul lui REGINVS I, Antoninus Pius-Marcus Aurelius/150-170/180 p. Chr.

Terra sigillata lisă

12. Tibiscum, vicus militar, clădirea X, curțina B1N; 1-1,10 m, inel suport de vas, ștampila de fund...VAR – IANVARIVS.

Rheinzabern, Ianvarivs, Antoninus Pius-Severi.

Bibliografie: Bona, Petrowszky R., Petrowszky M., Rogozea 1982, 197

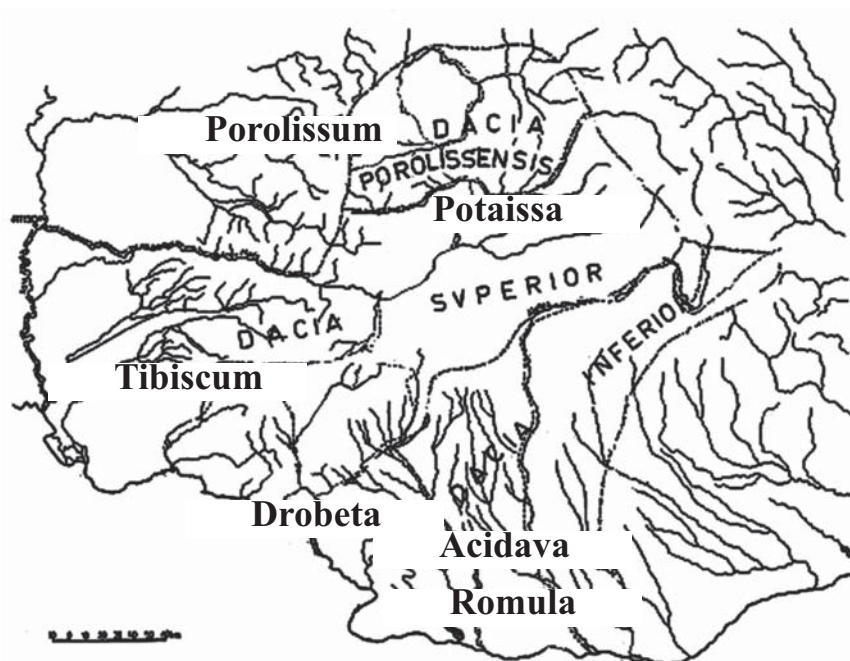
BIBLIOGRAFIE

Balsan, Vernhet 1971	Balsan Louis, Vernhet Alain, <i>Une grande lagène de la Graufesenque</i> , Gallia XXIX, 1, p. 73-108.
Bernhard 1981	Bernhard H., <i>Zur Diskussion um die Chronologie Rheinzaberner Relieftopfer</i> , Germania 59, p. 79-93 .
Biegert, Lauber 1995	Biegert S., Lauber Johannes, <i>Topferstempel auf glatter Sigillata vom vorderen/westratischen Limes</i> , Fundbericht aus Baden-Wurtemberg, XX, p. 547-666.
Bjelajac 1990	Bjelajac Ljiljana, <i>Terra Sigillata u Gornjoj Meziji</i> , Štampa GRO „Kultura”, Beograd .

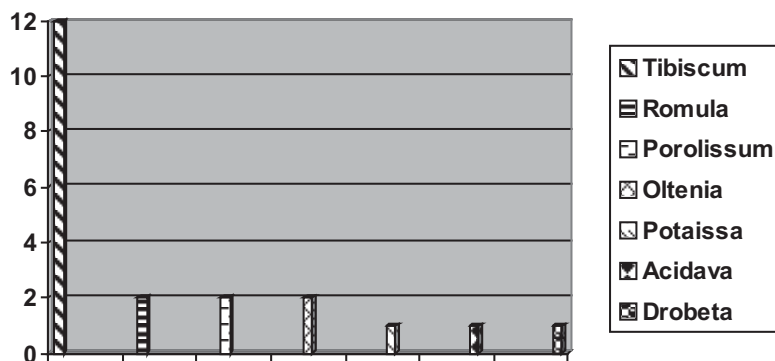
- Bona, Petrovsky R., Petrovsky M., P, *Tibiscum – Cercetări arheologice (II) (1980-1981)*, Studii și Comunicări. Etnografie. Istorie, IV, p. 185-207.
- Rogozea 1982
- Cătinaș 2004 Cătinaș Ana, *Les importations ceramiques de l'ouest de l'empire romain a Potaissa et leur influence sur les ateliers locaux*, Studia Historica et Archaeologica in Honorem Magistrae Doina Benea, Ed. Eurostampa, Timișoara, p. 83-97.
- Dechelette 1904 Déchelette Joseph, *Les vases céramiques ornés de la Gaule romaine*, I- II, Paris.
- Dimitrova Milceva 2000 Dimitrova Milceva Alexandra, *Terra sigillata und dunmwandige Keramik aus Moesia Inferior (Nordbulgarien)*, Sofia.
- Duchatel 1970 Duchatel A. J., *L'établissement gallo-romain des Roches, Chapelle-Vaulpelteigne (Yonne)*, RAECE, XXI, 3-4, p. 261-330.
- Fischer 1968 Fischer Chr., *Zum Beginn der Terra-sigillata-Manufaktur von Rheinzabern*, Germania XLVI, 2, p. 321-323.
- Fischer 1985 Fischer Th., *Das römische Kastellbad von Künzig*, Ldkr. Deggendorf, Niederbayern, BVbl, 50, 247-286.
- Fischer 1990 Fischer Th., *Das Umland des Römischen Regensburg*, Text und Tafeln, MBV, 42.
- Gabler 1987 Gabler D., *Eine Besonderheiten der Verbreitung der Rheinzaberner Sigillaten in Pannonien*, BVbl, 52, p. 75-104.
- Gabler 2002 Gabler Denes, *Terra sigillatak az Aquincumi canabaeol*, Budapest Regisegei, XXXV, 1, p. 227-265.
- Gimber 1999 Gimber Michael, *Anmerkungen zur Fortsetzung der Diskussion um die Chronologie der Rheinzaberner Relieftopfer*, BVbl, 64, p. 381-392.
- Gruia 1995 Gruia D., *Terra sigillata de la Tibiscum*, BCSS I, p. 87-90.
- Hermet 1934 Hermet F., *La Graufesenque, I. Vases sigilles, II. Graffites*, Paris.
- Isac 1981 Isac D., *Terra sigillata de la Tibiscum*, Apulum XIX, 1981, p. 109-123.
- Isac, Gudea 1980 Isac D., Gudea N., *Terra sigillata de la Porolissum (I)*, Acta MP IV, p. 191-209.
- Isac, Rusu, Băluță 1979 Isac D., Rusu M., Băluță C.L., *Descoperiri de terra sigillata la Apulum*, Apulum, XVII, p. 225-261.
- Karnitsch 1971 Karnitsch P., *Sigillata von Iuvavum*, Salzburg.
- Klynne 2001 Klynne Allan, *Due depositi con terra sigillata nella villa di Livia a Prima Porta, Roma*, RCRF Acta, XXXVII, p. 223-227.

- Lafon 1979 Lafon Xavier, *Quelques principes méthodologiques pour une étude de l'évolution stylistique des poinçons de sigillée*, RCRF Acta, XIX/XX, p. 25-37.
- Lange 1992 Lange H., *Terrakotten aus Töpfereien in Raetien und Noricum*, BVbl, 57, p. 123-187.
- Laser 1998 Laser R., *Terra sigillata-Funde aus den ostlichen Bundesländern*, MRK, 13, Bonn.
- Lebegyev, Marton 2003 Lebegyev Judit, Marton Andras, *Ujabb terra sigillata leletek az Aquincum katonavarosi canabae teruleterol*, Arch Ért 128,1-2, p. 125-176.
- Lombard 1972 Lombard Roland, *Inventaire des estampilles de potiers*, RAC, XI, 1-2, p. 148-171.
- Lutz 1968 Lutz Marcel, *Catalogue des poinçons employés par pe potier Cibusvs*, Gallia XXVI, 1, p. 55-117.
- Oswald 1964 Oswald Felix., *Index of figure-types on terra sigillata*, The Gregg Press Limited, 37, Catherine Place, Londra.
- Oswald, Pryce 1966 Oswald F., Pryce D. T., *An Introduction to the study of Terra Sigillata*, Londra.
- Piboule 1977 Piboule Andrée, *Catalogue d'estampilles de la région de Nérès-les-Bains*, RACentre, XVI, 1-2, p. 131-145.
- Pinon 1965 Pinon P. , *Céramique sigillée trouvée à Banassac et conservée au musée de Sens*, RAECE, XVI, 1-2-3, p. 108-115.
- Popilian 1976 Popilian Ghe., *Ceramica romană din Oltenia*, Scrisul românesc, Craiova.
- Popilian, Ciucă 1993 Popilian Ghe., Ciucă I., *Ceramica de tip terra sigillata de import descoperită la Enoșești-Acidava (jud. Olt)*, ArhOlt., S.N., 8, 1993, p. 29-42.
- Reuter 2005 Reuter Stefan, *Ein Zerstörungshorizont der Jahre um 280 n. Chr. in der Retentura des Legionslagers Reginum/Regensburg*, BVbl, 70, p. 183-281;
- Ricken, Fischer 1963 Ricken Heinrich, Fischer Charlotte, *Die bilderschusseln der romischer Töpfer von Rheinzabern*, Dr. Rudolf Habelt Verlag, Bonn.
- Ricken, Thomas 2005 Ricken Heinrich, Thomas Manuel, *Die Dekorationsserien der Rheinzaberner Reliefsigillata*, Dr. Rudolf Habelt Verlag, Bonn.
- Vertet 1962 Vertet Hugues, *Les vases caliciformes gallo-romaines de Roanne et la chronologie des fabriques de terre sigillée de Lezoux au début du Ier siècle*, Gallia XX, 2, p. 351-380.

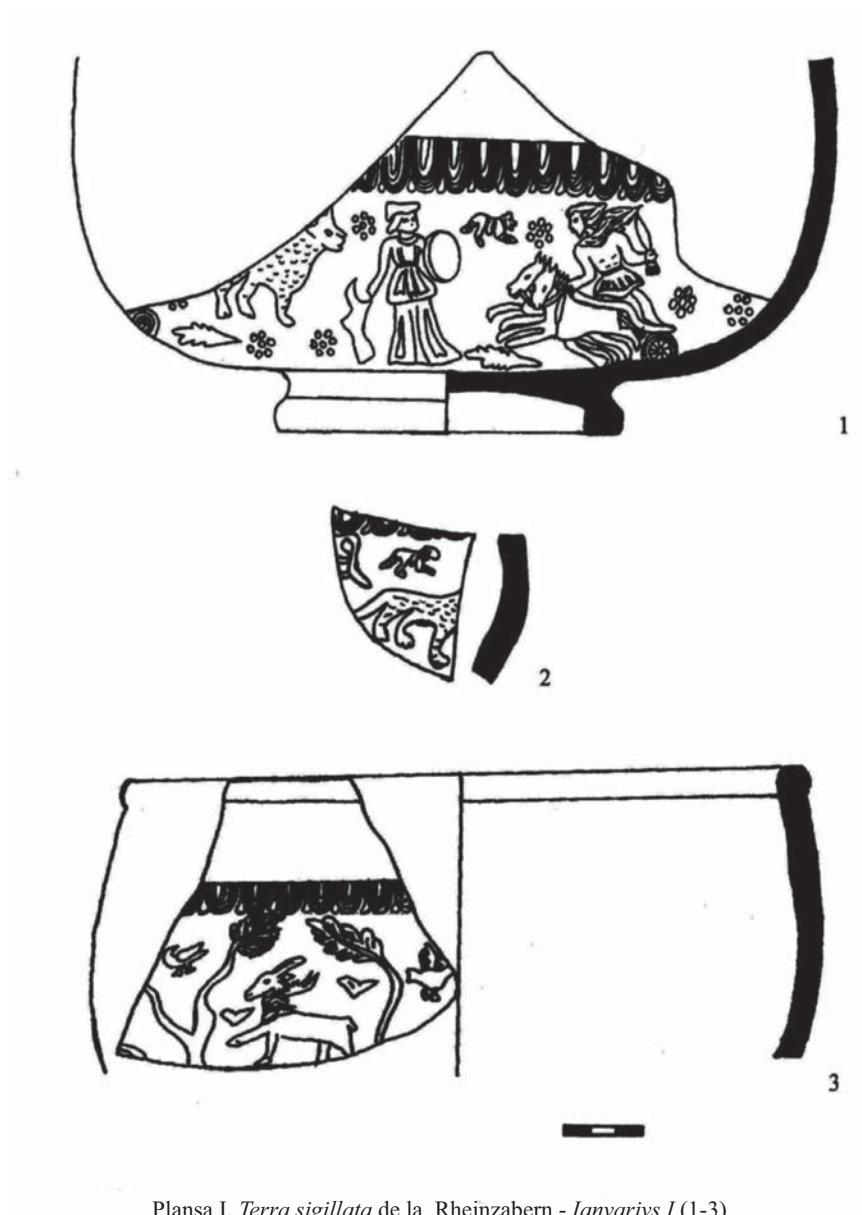
-
- Vertet 1967 Vertet Hugues, *Pendentifen sigillée trouvé à Lezoux. Un nouveau Jupiter (à l'anguipede?)*, RAC, VI, 4, p. 305-310.
- Vertet, Pic 1961 Verte Hugues, Pic Gaston, *Tessons de céramique sigillée signés du potier Doeccvs*, RAECE XII, 1, p. 34-41.
- Walke 1964 Walke Norbert, *Verzierte Terra Sigillata von Epfach-Dorf und aus dem Gräberfeld Mühlau, Studien zu Abodiacum-Epfach*, Herausgegeben von Joachim Werner, MBV 7, p. 43-69 .
- Walke 1965 Walke Norbert, *Das römische Donaukastell Straubing-Sorviodurum*, Limesforschungen, 3.

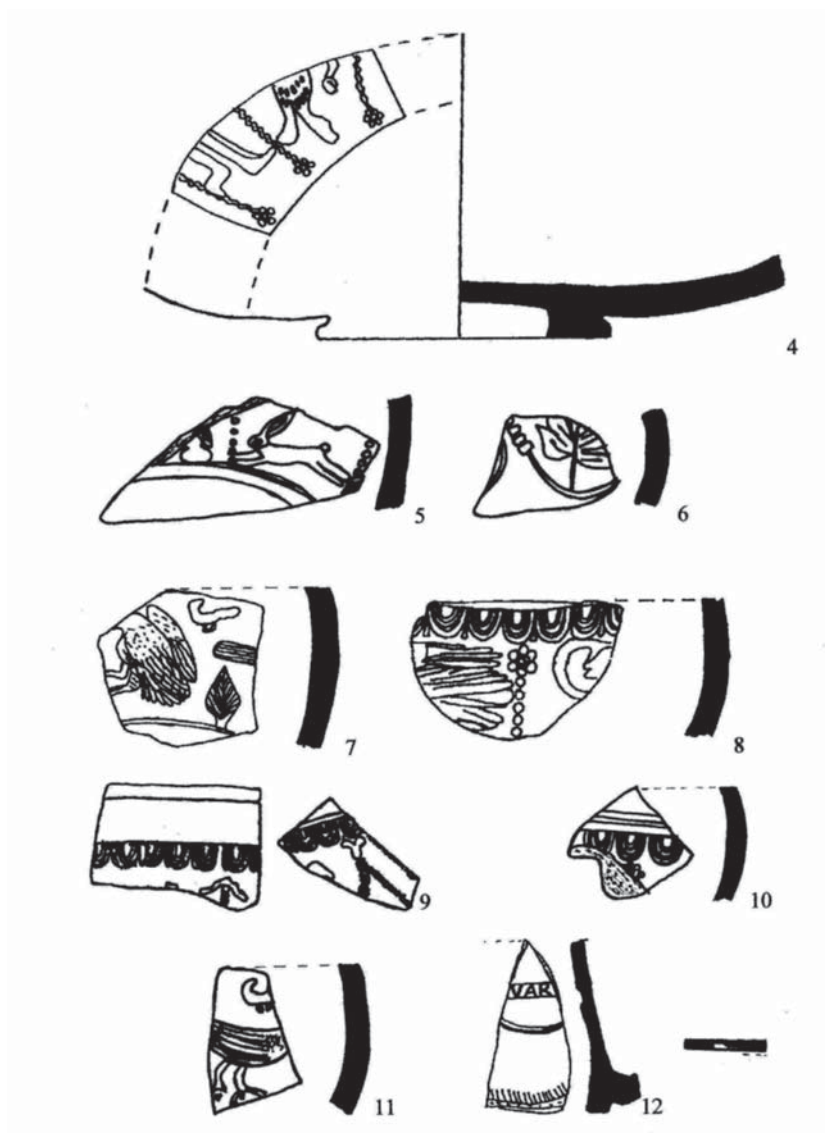
I. Hartă reprezentând importurile de vase de la Ianvarivs I și Reginvs I de la Rheinzabern în Dacia romană

II. Diagramă reprezentând numărul de vase de la Ianvarivs I și Reginvs I de la Rheinzabern descoperite în Dacia romană

Planșa I. *Terra sigillata* de la Rheinzabern - *Ianvarivs I* (1-3)

Planșa II. Terra sigillata de la Rheinzabern - Ianvarivs (4, 12), Ianvarivs-Reginvs (5-6), Reginvs I (7-11)